

Булат Є. А.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Придніпровського наукового центру Національної академії наук України й Міністерства освіти і науки України***ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ****LEGAL BASIS OF VALUES OF JURISPRUDENCE:
PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECT**

Стаття присвячена розкриттю правових меж чинної правової системи, якими є правові цінності у вигляді справедливості, законності і правопорядку. Саме вони роблять можливим установлення рівноваги й порядку в правовій системі, ефективною та дієвою її роботу. Це добре корелюється з епохою постмодерну, за якого стає доцільним розширення можливостей інституту патентування за рахунок залучення до його сфери нових об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: *правові цінності, постмодерн, патентування, справедливість, законність, правопорядок.*

Стаття посвящена раскрытию правовых пределов действующей правовой системы, которыми являются правовые ценности в виде справедливости, законности и правопорядка. Именно они делают возможным установление равновесия и порядка в правовой системе, эффективной и действенной её работу. Это хорошо коррелируется с эпохой постмодерна, при котором становится целесообразным расширение возможностей института патентования за счёт вовлечения в его сферу других объектов интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: *правовые ценности, постмодерн, патентование, справедливость, законность, правопорядок.*

Article is devoted to the legal limits of the current legal system, which are the legal values of justice, law and order. They make possible the establishment of equilibrium and order in the legal system do its work effectively and efficiently. This correlates well with the postmodern era, in which it becomes worthwhile to expand the possibilities of patenting institution by attracting its scope other intellectual property's objects.

Key words: *legal values, postmodern, patenting, justice, law, order.*

У природничих науках, наприклад, у механіці руйнування, завдяки проведеним дослідженням встановлено критерії (інформаційні параметри), завдяки існуванню яких стає можливим пояснення деяких закономірностей розвитку й удосконалення цієї науки. Відповідно, на нашу думку, доцільним є виявлення та встановлення аналогічних критеріїв і для юриспруденції. Такий крок надасть можливість не тільки пояснити процеси, які в ній відбуваються, а також визначити подальші напрями розвитку права.

Визначенню філософських питань у праві присвячені статті відомих правників, а саме: М. Алексєєва, В. Нерсєсянца, Ю. Оборотова, К. Горобця, О. Бандури, Г. Радбруха та інших. Але питання, пов'язані з визначенням правових критеріїв (інформаційних параметрів) подальшого розвитку у праві, і досі залишаються невисвітленими.

Відповідно, метою статті є визначення й розкриття правових критеріїв (інформаційних параметрів), завдяки існуванню яких стає можливим пояснення процесів, які сьогодні відбуваються в юриспруденції, а також визначення найбільш придатних механізмів для забезпечення функціонування правової системи загалом.

У філософії існують численні публікації, де розглядаються філософські проблеми виникнення й існування складноорганізованих глобальних систем у контексті таких фундаментальних понять, як хаос, порядок, межа тощо. При цьому в сучасному науковому світі міцно укріпилася думка про те, що при вирішенні більшості завдань, у тому числі й для склад-

ноорганізованих глобальних систем, практично не використовуються філософські категорії.

Разом із тим під час дослідження таких фундаментальних понять, як, наприклад, порядок, безлад, хаос, межа тощо, наука і право не можуть обійтися без першооснов знання, а вони викладені саме у філософії [1, с. 12].

В античних філософів поняття межі, безмежного й числа досить складні, тому що торкаються таких естетичних понять, як розум, мудрість, задоволення, любов, гармонія Космосу тощо. Саме тому ми будемо користуватися тільки тими філософськими міркуваннями, які близькі до речей, що простежуються в природничих науках. Найбільш повно ці поняття викладені в працях Платона, Анаксимандра, Філолая, Аристотеля й низки представників піфагорійської школи [2, с. 6].

Межа, безмежне й число, Платон доводить ці поняття єдиного й безлічі (кінцевого й нескінченного) до їх найвищого узагальнення, одержує, замість них, категорії межі й безмежного з обов'язковою вимогою щодо кожної речі знаходити щось середнє між ними, а саме: кількісну визначеність, число. Згідно з Платоном, «... число є початок усякої міри».

В античності межа – це досконалість; необхідним атрибутом досконалості є закінченість, визначеність, конкретність. Тому античні філософи вважали, що межа «активно оформляє матерію як безмежне». У Платона межа – джерело речі; в Аристотеля, на думку О. Лосєва, «межа стає мірою, принципом внутрішньої погодженості й урівноваженості частин ці-

лого, ця межа – природна межа». Анаксимандр брав за основу всього безмежність або «апейрон». Він уважав, що «... якщо є безмежне, то повинна бути й межа, йому конфронтуюча». На думку Стагирита, «кінцева мета є межа» («метафізика»), тобто межа виражає міру визначеності речі [2, с. 6].

У філософів піфагорійської школи межа вища й краща нескінченного й безмежного, тому що вона дає зміст і завершеність речам. Аристотель у «Метафізиці» згадує про піфагорійську парадигму десяти попарно розташованих протилежних початків (межа – безмежність; непара – пара; одне – багато тощо); у цих початках межа стоїть на першому місці, персоніфікуючи буття, а нескінченність, яка наявна у світі через невизначеність і хаос, персоніфікує матерію [1, с. 12].

Через визначення зазначених першооснов у філософії стає можливим пояснення деяких явищ і процесів, які сьогодні відбуваються й в інших науках, зокрема в юриспруденції.

У такій ситуації, коли процеси, які відбуваються в юриспруденції, зумовлені нині епохою постмодерну й особливостями, з нею пов'язаними, виявляється доцільним звернутися до безцінного філософського досвіду, пов'язаного з визначенням меж (першооснов), завдяки існуванню яких стає можливим винайдення та розвиток нових напрямів удосконалення чинних правових ідеологій і систем.

У публікаціях [1–2] ми відзначали межі руйнування для термодинамічно відкритих систем. Установити межу для таких систем – означає установити міру інформаційним параметрам, тобто обрати критерій руйнування й визначити міру одному або кільком критеріальним параметрам. Саме встановлення межі як міри одному або кільком інформаційним параметрам системи (тобто їх критеріальної величини) дає змогу встановити «внутрішню погодженість і рівновагу системи». Раніше було визначено, що між поняттями меж руйнування у філософії й механіці існує певний інтелектуальний зв'язок: філософським поняттям меж адекватні критерії руйнування.

Виходячи з вищевказаного, вважаємо за доцільне дослідити й визначити такий зв'язок між поняттям меж у філософії і критеріями правових цінностей у юриспруденції.

Сьогодні, в епоху постмодерну, об'єктивна реальність у праві відображає кризу правових ідеологій, спрямованих на побудову сталої, стабільної правової системи, основаної на цінностях кодифікації та нормативного закріплення правовідносин, сталої догми права. Це є причиною утруднення правозастосування, коли для вирішення конкретної правової ситуації необхідно постійно стежити за змінами в чинному законодавстві. Усе це призводить до незначної ефективності чинної правової системи, вона втрачає прозорість, працездатність і гнучкість, як наслідок, гальмує прийняття відповідних рішень. До того ж істотно знижується рівень легітимності правової системи, українське законодавство є занадто формалізованим і догматичним, нормативно перевантаженим.

Як відзначалося вище, саме за допомогою меж наука, філософія протистоять хаосу, а матерія або стан речей формуються в системі координат, початком якої слугує саме межа.

На думку М. Алексеева, право несе в собі цінності (межі) – порядок, людину, правосуддя, відповідно, протилежною стороною цього феномена є антицінність (хаос) – злочин. Тому будь-яке правомірне вважається основною правовою цінністю, протиправне – основною правовою антицінністю [3, с. 99].

Отже, вельми актуальним, на нашу думку, є визначення таких критеріїв, завдяки існуванню яких відповідні правові системи, ідеології й чинні законодавства можуть перебувати не тільки у відносній рівновазі, а також вдало удосконалюватись і розвиватись в умовах сьогодення.

Якщо сьогодні розглядати право як соціальний регулятор відповідних суспільних відносин, якому властива аксіологічна наповненість, то межами, за якими будуть по-новому розвиватись й удосконалюватись відповідні правові системи, є правові цінності. Саме вони будуть правовими критеріями, завдяки визначенню яких стане можливим належне визначення та об'єктивне оцінювання наявних нині правових явищ.

Ми поділяємо думку К. Горобця, що правові цінності – це власне правові феномени, які визначають зміст, мету й сутність права, лежать в його основі і є засобами досягнення та пояснення правової реальності [4, с. 94].

Якщо ми звернемося до визначення М. Алексеева щодо співвідношення цінності й істини у праві, то, на його думку, все істинне є однаково істинним, тоді як усе цінне – цінне по-своєму [3, с. 99].

Із цього можна зробити висновок, що істина є, по суті, незмінною для багатьох явищ і процесів, тоді як цінне загалом і правові цінності зокрема мають різний контекст і правову наповненість.

Сьогодні існують різні погляди правників на визначення класифікації правових цінностей. В. Бачинін розглядає цінності права як цінності вітальні, тобто сукупність уроджених якостей і здібностей, що забезпечують життя людини в природі [5, с. 250]; О. Бандура визначає, що найважливішою загальнолюдською цінністю є життя [4, с. 109]; В. Пономарьова стверджує, що правові цінності поза людською свідомістю втрачають не тільки своє значення, а й реальність. Правовою цінністю може бути тільки те, що знаходиться в правосвідомості [6, с. 13].

Ураховуючи зазначені точки зору правників, вважаємо за доцільне із загального обсягу правових думок виділити три основних правових цінності, які, на нашу думку, відзначаються особливою правовою актуальністю саме в умовах сьогодення. Це, зокрема, справедливість, законність і правопорядок. Нині зазначені правові цінності, як нам видається, можуть виступити в якості прикладів щодо встановлення критеріїв правових цінностей.

Розглянемо кожний із зазначених критеріїв.

Законність – це комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, правова цінність,

що характеризує організацію та функціонування суспільства й держави на правових засадах. Термін «законність» є похідним від терміна «закон», будучи комплексним поняттям, охоплює всі сторони життя права, від його ролі в створенні закону до реалізації його норм у юридичній практиці. Законність відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права та влади, права й держави, права та суспільства [7].

У свою чергу, правопорядок – це оснований на праві стан впорядкованості й організованості суспільного життя, що склався в результаті здійснення режиму законності. Правопорядок є не тільки правовою цінністю, він є метою й водночас підсумком, результатом правового регулювання. Як системне утворення правопорядок складається з безлічі взаємодіючих елементів, пов'язаних між собою відносинами взаємозалежності та взаємовпливу. Одним із таких елементів є результат утілення в життя принципу законності й інших принципів права [8].

Справедливість – мораль і чеснота, вразливість як на суспільне добро, так і на суспільне зло. За Платоном, справедливість – це найвища чеснота, що утримує мужність, поміркованість і мудрість у повній рівновазі та гармонії («кожному своє») Чимало філософсько-правових концепцій розглядають справедливість як найвищу, навіть передумовну правову цінність. Справедливість загалом є елементарною властивістю людини як моральної істоти в її ставленні до інших людей. Правова справедливість є категорично-безумовним моральним обов'язком влади, вищим від будь-яких її прогресистських намірів і прагнень [9].

Відповідно, недотримання будь-якого із зазначених критеріїв у правовій системі призводить до хаосу, свавілля та порушення режиму її функціонування, тобто до нерівноваги правової системи. Якщо ми встановлюємо порядок у правовій системі, відповідно, ми встановлюємо певну межу, яка є мірою внутрішньої узгодженості й рівноваги системи, саме

межа надає системі сенс і завершеність. З'являється щось нове, з якого беруть свій початок більш досконалі правові процеси, які призводять до утворення й удосконалення правових механізмів, що надалі формують і роблять ефективною й дієвою роботу правової системи. Критеріями (інформаційними параметрами) цього нового слугують саме справедливість, законність і правопорядок.

Отже, поява нових речей із хаосу за допомогою меж (у нашому випадку перехід від свавілля, беззаконня, порушення режиму функціонування системи до виникнення нових механізмів і напрямів розвитку чинного законодавства за допомогою встановлених критеріїв справедливості, законності і правопорядку) є дієвим і ефективним засобом для пояснення складних правових процесів, які відбуваються сьогодні в суспільстві.

Усе це добре узгоджується з наявною сьогодні епохою постмодерну, основними проекціями якої щодо права є надмірна рухливість чинного законодавства, численні зміни, які вносяться до нього, нестабільність і численні зміни контексту кодексів, розрахованих на застосування в тривалому терміні.

Так, саме завдяки зазначеному вище у правовій системі загалом і інтелектуальній власності зокрема стає можливим і доцільним застосування механізму розширення патентування за рахунок залучення до нього інших об'єктів інтелектуальної власності, які не знаходили належного законодавчого регулювання.

Отже, встановлено, що межами чинної правової системи є правові цінності у вигляді справедливості, законності і правопорядку. Саме вони роблять можливим існування рівноваги й порядку в правовій системі, ефективною та дієвою її роботу. У свою чергу, в епоху постмодерну стає можливим пояснення, удосконалення й подальший розвиток таких напрямів у законодавстві, як розширення можливостей інституту патентування за рахунок залучення до нього нових об'єктів інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дырда В.И. Некоторые проблемы взаимосвязи философии и науки в контексте научных открытий в механике разрушения / В.И. Дырда, Е.А. Булат // Геотехнічна механіка : міжвід. зб. наук. пр. / ІГТМ НАН України. – Дніпропетровськ, 2014. – Вип. 116. – 219 с.
2. Булат-Корнейчук Е.А. Интеллектуальная связь между философскими категориями пределов и критериями разрушения в контексте научных открытий / Е.А. Булат-Корнейчук, В.И. Дырда // Геотехнічна механіка : міжвід. зб. наук. пр. / ІГТМ НАН України. – Дніпропетровськ, 2007. – Вип. 71. – 272 с.
3. Алексеев Н.Н. Основы философии права / Н.Н. Алексеев. – СПб. : Лань, 1999. – 256 с.
4. Горобец К.В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс : [моногр.] / К.В. Горобец. – Одесса : Феникс, 2013. – 218 с.
5. Бачинин В.А. Философия права и преступления / В.А. Бачинин. – Х. : Фолио, 1999. – 559 с.
6. Пономарева В.П. Правовые ценности как феномен правовой антропологии / В.П. Пономарева // Права: история, теория, практика : сб. статей и матер. – Брянск : БрГУ, 2006. – Вып. 10. – 158 с.
7. Скаун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скаун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/687/168/>.
8. Крестовська Н.М. Теорія держави і права / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studies.in.ua/krestovska-nm-teorija-derzhavy-i-prava/1599-rozdl-25-zakonnst-pravoporyadok.html>. – Заголовок з титульного екрану.
9. Справедливість – моральна якість та чеснота [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikiquote.org/wiki/>.